

Främja kompetens- försörjningen med bättre naturbruks- utbildningar

Centerpartiet

Svenskt jordbruk tillhör de bästa i världen när det gäller att producera sund och säker mat som är klimatsmart och tar bra hand om djuren. Sverige har ett gott djurhälsoläge och den lägsta användningen av antibiotika till djur i hela EU. Att stärka den svenska matproduktionen har därför många fördelar. En ökad svensk matproduktion kan också bidra till den inhemska och globala livsmedelsförsörjningen, vilket inte minst coronapandemin samt Rysslands krig i Ukraina satt fingret på.

En förutsättning för att öka den svenska matproduktionen är att det finns människor av kött och blod som kan och vill göra jobbet. Det glöms ofta bort, men är en avgörande framtidsfråga för svenskt jordbruk. Därför är det problematiskt att den svenska lantbrukarkåren blir allt äldre och att många i den yngre generationen tvekar att ta över. Endast 16 procent av landets åkermark av lantbrukare ägs och arrenderas i dag av lantbrukare upp till 44 år och gruppen lantbrukare som är över 64 år har på bara några år ökat till drygt 20 procent.

Samtidigt med detta fortsätter trenden att antalet gårdar minskar. Allt färre gårdar ska producera allt mer och det ställer allt högre krav på dem som jobbar inom näringen. Det senaste exemplet på hur kraven ökar är digitaliseringen inom jordbruket.

Som en del i den omvandlingen spelar landets naturbruksutbildningar en central roll. Gymnasial yrkeskompetens är den överlägset mest efterfrågade utbildningsnivån för de gröna näringarna. Det visar SCB:s senaste arbetskraftbarometer från 2020. Där uppger tre fjärdedelar av arbetsgivarna inom svensk primärproduktion att det råder brist på yrkeserfarna personer med naturbruksutbildning på gymnasial nivå och enligt SCB:s prognos kommer det att år 2035 saknas över 8000 personer med naturbruksutbildning på gymnasial nivå. Motsvarande prognos för agronom- och hortonomutbildade, d.v.s. personer som läst på vidare Sveriges lantbruksuniversitet, är att det kommer saknas 400 personer med den utbildningen, d.v.s. på varje saknad agronom/hortonom kommer det att gå över 20 saknade naturbruksutbildade på gymnasial nivå.

Skolverkets uppföljning av gymnasieskolan 2022 visar att 62 respektive 68 procent av de som 2016 tog examen från naturbruksprogrammets inriktningar lantbruk eller skog, tre år senare hade en etablerad ställning på arbetsmarknaden. Motsvarande andel för naturbruksprogrammets inriktning djur (djurvård och häst) var 45 procent, varav 17 procenten arbetade som butikspersonal. Av lantbruks- respektive skogsbrukseleverna hade 7-8 procent gått vidare till högskolestudier. Bland djureleverna var motsvarande andel 17 procent.

Trots att skogs- och lantbrukselever har bäst möjligheter att få jobb efter avslutad gymnasieutbildning, är djurinriktningen den överlägset vanligaste på landets naturbruksutbildningar. Det tyder på ett systemfel. Inriktningarna lantbruk och skogsbruk har i stora drag varit oförändrade, på en låg nivå, de senaste fem åren.

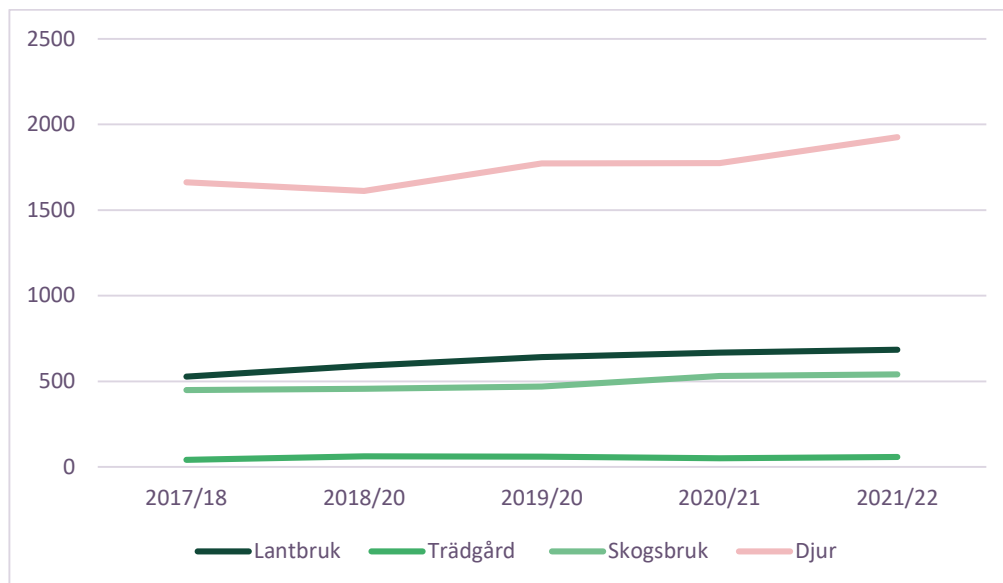

Diagram: Antal elever efter program och inriktning (skolår 2)

Det är uppenbart att de svenska naturbruksutbildningarna på gymnasienivå inte hållit en tillräckligt hög klass och inte varit tillräckligt attraktiva de senaste åren. För att förändra det krävs politisk handlingskraft. Dels för att garantera naturbrukseleverna en bättre utbildning. Dels för att möta det svenska jordbrukets kompetensförsörjningsbehov.

Nytt riksdagsbeslut skapar möjligheter

Ett viktigt steg för att reformera naturbruksutbildningen togs av riksdagen i mitten av juni 2022 med propositionen *Dimensionering av gymnasial utbildning för bättre kompetensförsörjning* (Prop. 2021/22:159). Den innebär att arbetsmarknadens behov ska få en större betydelse vid planering och dimensionering av utbildningar inom gymnasieskolan och kommunal vuxenutbildning (komvux). Bl.a. genom att:

- Kommunerna ska vara skyldiga att samverka genom avtal med minst två andra kommuner om planering, dimensionering och erbjudande av utbildning i ett primärt samverkansområde.
- Ett nytt godkännande av en ansökan som huvudman för gymnasieskolan ska förutsätta att utbildningen i fråga bidrar till att dels möta ungdomars efterfrågan, dels fylla ett arbetsmarknadsbehov.
- Det ska även vara möjligt att fritt söka till de yrkesutbildningar inom komvux som erbjuds i det primära samverkansområde som den sökande är hemmahörande i.
- Regionerna bl.a. ska tillhandahålla bedömningar av länets kompetensbehov inom offentlig och privat sektor på lång och kort sikt.

Centerpartiet anser att näringslivets behov i väsentligt större grad behöver styra utbildningsutbudet i gymnasieskolan. Arbetslivsanknytningen måste genomsyra utbildningen oavsett om eleven läser ett högskoleförberedande program eller ett yrkesförberedande program, som en naturbruksutbildning.

Vi vill gå längre än den nyligen beslutade propositionen. För att fler ska vilja gå och ta en gymnasieexamen från ett yrkesprogram på något av landets naturbruksgymnasium presenterar vi därför följande förslag:

1. Stärk lantbruksnäringens inflytande över naturbruksutbildningarna

Lantbruksnäringen och enskilda gårdar tar redan i dag ett stort ansvar för naturbruksutbildningen genom praktikplatser och medverkan i programråd, men vi måste skapa förutsättningar för att de ska kunna göra ännu mer. Det är branschen som vet vad eleverna behöver kunna och arbetsgivarna behöver därför ges större makt och inflytande över naturbruksutbildningarnas innehåll och kvalitet. Människor, maskiner och djur riskerar att skadas om inte rätt kompetens finns. Att säkerställa att utbildningen ger relevanta rätt kunskaper är därför angeläget.

Centerpartiet vill att dagens modell med rådgivande programråd vid Skolverket ersätts med beslutande nationella branschråd där företrädare för näringen är i majoritet.

2. Skärp tillsynen av yrkesprogrammen – involvera branschen

Naturbruksutbildningarna är gymnasieskolans allra dyraste utbildningar med ett grundbelopp per elev och år på över 200 000 kronor. Detta ska kompensera skolorna för de höga kostnader för stallar, maskiner och lantbruksdjur som är nödvändiga för en utbildning av hög kvalitet. Samtidigt visar exempelvis Skolinspektionens granskning av undervisningen i kursen *Djuren i naturbruket* att vissa skolor saknar egen tillgång till naturbrukets olika djur eller bedriver undervisningen helt teoretiskt och där mötet med djur förväntas ske under praktiken. Detta är orimligt.

För en naturbruksutbildning av hög kvalitet krävs duktiga lärare och en undervisningsmiljö där eleverna har tillgång till moderna maskiner, levande djur, odlingar, undervisningslokaler med sådan utrustning som det framtida yrket kräver samt får möjlighet till relevant arbetsplatsförlagt lärande. Det är viktigt att kvaliteten på naturbruksutbildningarna är hög, oavsett huvudman. Idag är inte utbildningens styrdokument tillräckligt tydliga vilket gör det svårt för Skolinspektionen att utöva tillsyn och bedöma ansökningar om att starta fristående skolor.

Centerpartiet vill skärpa tillsynen så att den i högre utsträckning granskar den faktiska kvaliteten på undervisningen. Skolinspektionen ska involvera branschexpertis i granskningen av yrkesutbildningarnas kvalitet. Anmälningar om missförhållanden och bristande kvalitet ska leda till att riktad tillsyn inleds.

Centerpartiet vill att yrkesprogrammets styrdokument, såsom examensmålen, utvecklas så att det blir tydligare för elever, huvudmän och skolmyndigheter vad som krävs för en undervisningsmiljö av hög kvalitet. Skolinspektionen ska kunna förelägga skolor att tillhandahålla ändamålsenliga lokaler, maskiner och annan utrustning. Det berörda nationella branschrådet ska ha möjlighet att yttra sig över tillstånd att etablera nya fristående skolor med yrkesinriktning.

3. Värna de sammanhållna naturbruksskolorna genom höjda kvalitetskrav

Det är mycket bra att riksdagen nyligen fattade beslut om att arbetsmarknadens behov i större utsträckning ska styra planeringen och dimensioneringen av utbildningar inom gymnasieskolan och kommunal vuxenutbildning. Kommunerna behöver samverka för att säkerställa ett utbud av utbildning som motsvarar arbetsmarknadens behov och då väga in de utbildningar som bedrivs av fristående huvudmän. Det skapar bättre förutsättningar för de traditionella naturbruksskolorna som idag ofta drivs av fristående huvudmän och som internat. Utbildningen vid dessa skolor håller oftast en hög kvalitet då de bedriver utbildning med flera olika inriktningar vid ett fullt fungerande lantbruk med stallar, ladugård med mera. Eleverna från dessa skolor får en utbildning som är efterfrågad av näringen. Genom stärkt samverkan mellan kommunerna och skolornas huvudmän kan den långsiktiga driften av de klassiska naturbruksskolorna säkras.

Centerpartiet vill slå vakt om de traditionella naturbruksskolorna och stärka samverkan regionalt mellan kommunerna och skolornas huvudmän. Vi vill också reformera systemet för inackorderingstillägg så att skolor som bedriver verksamhet med internatsboende inte missgynnas.

4. Förbättra karriärvägledningen

Studie- och yrkesvägledning (SYV) har betydelse för att fler ska göra informerade yrkes- och studieval. SYV-aktiviteter kan utföras under hela skolgången, så även för barn i de yngre åldrarna i grundskolan. Skolinspektionens kvalitetsgranskning 2019 pekar på stora brister i gymnasieskolornas studie- och yrkesvägledning, bl.a. att den inte anpassas tillräckligt utifrån en föränderlig arbetsmarknad. Genom att eleverna får bättre vägledning kan de göra mer medvetna studie- och yrkesval och därmed minskar också risken för avhopp på utbildningar. Fler unga och deras föräldrar behöver också få förståelse för att yrkesutbildning är ett bra framtidsval. Det skulle sannolikt gynna de gröna och blå näringarna i Sverige, som genomgått stora förändringar på senare år, och där 29 procent av företagen uppger att tillgången på rätt kompetens är ett stort hinder för tillväxt (Tillväxtverket, januari 2020).

Centerpartiet vill stärka elevens rätt till individuell och gemensam vägledning och byta benämning till karriärvägledning.

5. Nationellt frisök inom yrkesvux

Tillgängligheten till yrkesutbildning på gymnasial nivå inom vuxenutbildningen behöver öka. Centerpartiet välkomnar den senaste gymnasiereformens beslut att det ska vara möjligt att fritt söka till yrkesämnen och sammanhållna yrkesutbildningar i komvux på gymnasial nivå som erbjuds inom det så kallade primära samverkansområdet man bor i (s.k. frisök).

Centerpartiet vill införa nationellt frisök till yrkesämnen och sammanhållna yrkesutbildningar. Det innebär att den som exempelvis bor i Borås och som redan gått ut gymnasiet i framtiden fritt ska kunna söka en naturbruksutbildning i komvux i Dalarna. Det skulle öka valmöjligheterna för den som vill skaffa sig en naturbruksutbildning i vuxen ålder.

6. Utveckla fler branschskolor inom naturbruksområdet

Fram till år 2023 pågår en försöksverksamhet med s.k. branschskolor som tar emot elever från hela landet och som läser en yrkesutbildning. Det sker under delar av elevernas yrkesutbildning och avser yrkesämnen som gymnasieskolorna och de kommunala vuxenutbildningarna inte har möjlighet att erbjuda på den egna skolan. För närvarande pågår nio försöksverksamheter. Ett exempel är Hvilan Utbildning AB, Åkarp,

som tar emot elever som läser en trädgårdsutbildning. Centerpartiet ser en stor potential i att utveckla konceptet med branschskolor. Branschskolor är en underutnyttjad resurs som med rätt förutsättningar kan underlätta företagets kompetensförsörjning så att fler yrkesutbildningar som är efterfrågade på arbetsmarknaden kommer till stånd. Det skulle göra särskilt stor nytta inom naturbruksområdet eftersom det ibland handlar om små yrkesområden som kanske saknar tillräckligt stort elevunderlag för att en huvudman ska kunna anordna hela utbildningen i egen regi. För eleverna innebär det därför förbättrade möjligheter att välja utbildningar där det finns goda möjligheter till inträde och etablering på arbetsmarknaden.

Centerpartiet vill att nuvarande försöksverksamhet permanentas och breddas med fler skolor och ämnesområden.

7. Inför meritpoäng för områdeskurser på yrkesprogram

Centerpartiet välkomnar riksdagens beslut att yrkesprogrammen ska innehålla de kurser som krävs för grundläggande behörighet till högskolestudier med rätt för eleven att välja bort dessa kurser. Det kommer förhoppningsvis att leda till att fler studenter på utbildningarna vid Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU) tidigare har gått en naturbruksutbildning. Idag är det enbart möjligt skaffa sig meritpoäng till högre utbildning via fördjupningskurser i matematik, engelska och moderna språk. Genom att återinföra de områdeskurser som tidigare fanns, skulle sannolikt fler studenter på utbildningarna till agronom, djursjukvårdare och veterinär ha praktisk erfarenhet av lantbruk och lantbruksdjur. Det skulle sannolikt öka kvaliteten och anställningsbarheten för de studenter som examineras och öka intresset för naturbruksutbildningarna och dess fördjupningskurser.

Centerpartiet vill att kurser som är särskilt relevanta för den sökta utbildningen ska kunna ge meritpoäng vid antagning till högskolan, exempelvis fördjupningskurser inom naturbruksprogrammet för studier på Sveriges Lantbruksuniversitet SLU.